

Α.

ΝΕΟΦΥΤΟΣ ΔΟΥΚΑΣ

Περὶ τινῶν ἐξόχων κληρικῶν καὶ διδασκάλων τοῦ Γένους ἔγραψα ἐκτενῶς ἐν τῷ «Ἐκ]κῆ Φάρφ» τῆς Ἀλεξανδρείας (τόμ. ιε'—ιστ') ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἐγένετο ἀνατύπωσις εἰς ἰδιαιτερον βιβλίον τῷ 1917. Ἐνταῦθα δὲ γράφομεν, ὡς συμπλήρωσιν, περὶ τῶν δύο διασήμων κληρικῶν Νεοφύτου Δούκα καὶ Νεοφύτου Βάμβα, εἵτινες ἔδρασαν καὶ εἰργάσθησαν πολλαχῶς καὶ πρὸ τῆς Ἐπαναστάσεως καὶ μετ' αὐτήν.

Ὁ Νεόφυτος Δούκας ἦτο ἐκ τῶν διαπρεπεστέρων καὶ σοφτέρων κληρικῶν τοῦ Γένους· ἀκαταπύνητος συνέγραψε πολλὰ καὶ ἐδίδαξε καὶ ἀλλάχευ καὶ ἐν Βουκουρεστίῳ¹, ἦτο δὲ μᾶλλον φιλόλογος ἢ θεολόγος, γνώστης, εἰπερ τις καὶ ἄλλος, τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐν τῇ ἐποίᾳ συνέγραψε καὶ παρέφρασε τοὺς ἀρχαίους κλασσικούς, Φιλελεύθερος ὧν ἐζήτηί μετορρυθμίσεις ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἑλληνικῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τὰς ὁποίας καὶ ὑβρίσθη καὶ ἐνιαχοῦ παρεξηγήθη, ἀλλὰ τὰς μεταρρυθμίσεις ἐζήτηί, οὐχὶ χάριν κόψου ἐπιδείξεως, ἀλλ' ἐκ φιλοπατρίας καὶ ἀγάπης πρὸς τὴν Ἁγίαν Ἐκκλησίαν ἐπ' ἀγαθῷ τοῦ δουλεύοντος ἔθνους. Ὁ Νεόφυτος Δούκας ἦτο

«ἀνὴρ ἀγαθὸς ἀλαθῆς
 χερσὶ τε καὶ ποσὶ καὶ νέφ τετράγωνος
 ἀνευ φόγου τετυγμένος»²

1. Ἐπὶ τῶν χρόνων τῆς δουλείας ἐξήρχετο ἡ νεολαία σοφὴ περὶ τὴν ἐπιστήμην τῶν χρησίμων καὶ ἀκριβῶς ἑλληνική, οἱ δὲ δηλονότι τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τῆς πατρίδος εὐγνώμονες καὶ πιστοί. Ἐν τῇ Σχολῇ τοῦ Βουκουρεστίου ἐδίδαξαν καὶ ἄλλοι καὶ ὁ Νεόφυτος ὁ Καυσοκαλυβίτης, Κωνσταντῖνος ὁ ἐξ Ἰωαννίνων, Λάμπρος Φωτιάδης, Κωνσταντῖνος Βερδαλάχος, Δ. Γοβδέλας ἐξ Ἀμπολακίων τῆς Θεσσαλίας, ὁ Νεόφυτος Δούκας κτλ. Ἐπίσης ἐν Ἰασιῶ ἀλλοὶ τε καὶ Στέφανος ὁ Δούγκας ὁ Θεσσαλός.

2. Σιμων. Ἄπ. 3 κατὰ Πλάτωνα ἐν Πρωταγ. —33,9.

Κατὰ τῶν ἀντορθοδόξως ἠχουσῶν δοξασίων αὐτοῦ, τὰς ὁποίας πολλαχόθεν τῶν συγγραφῶν του ἐγκατέπειραν ἐξεδόθη ἀνωμόμως τῆ ἐξῆς βιβλίον. «*Ἀντίρρησις εἰς τοὺς ἐν τῷ βιβλιαρίῳ τοῦ Αἰσχίνου προσκολληθέντας Διαλόγους τοῦ διδασκάλου Νεοφύτου Δούκα διὰ μαγυριῶν τῶν ἁγίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν*» (1817). Ἐν αὐτῷ ὁ ἀνωμόμος συγγραφεὺς ἐλέγχει δριμύτως αὐτὸν καὶ ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς Ἱεράρχας λέγει. «*Τῆ τοιαύτῃ ἀντιλογία ἐφωράθη καὶ ὁ λογιώτατος Νεόφυτος τοῦπίκλῃν Δούκας ἐκ τοῦ βιβλιαρίου τοῦ Αἰσχίνου, ὅπου νεωστὶ ἐξέδωκεν, εἰς τὸ ὅποιον προσθεῖς διαλόγους τινάς, παιδας αὐτοῦ γνησίους. οὐ μόνον διοβέλλει ἐν αὐτοῖς τὴν ἀσπίλον ἁγίαν ἡμῶν Ἐκκλησίαν, ὡς συγχυθεῖσαν κατ' οὐτὴν εἰς καταχρήσεις καὶ δεισιδιμονίας, ἀλλὰ καὶ τὸ καύχημα αὐτῆς καθαιρεῖ, τὴν παρθενίαν λέγω, καὶ τὴν πρώτην καὶ μητέρα καὶ ρίζαν καὶ πηγὴν καὶ θεμέλιον τῶν καλῶν, τὴν νηστείαν δηλαδὴ καθαιρούμενος πρὸς τοῦτοις καὶ ἄλλων ἐθίμων, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν αὐτῷ*» (σελ. 4—5). Ὁ ἀνωμόμος ἐδρίσκει καὶ ἄλλας πλάνας τοῦ Νεοφύτου Δούκα καὶ δὴ οἷτις συκοφαντεῖ τοὺς ἁγίους καὶ τ' ἅγια αὐτῶν λείψανα, ἀθίτει τὴν ἐπίκλησιν αὐτῶν κίμωδαι τὴν ἐκφορὰν τῶν κεκοιμημένων. Ἀληθῶς πολλαὶ δοξασίαι τοῦ δὲν εἶνε ὀρθαὶ ἐξ ὀρθοδόξου ἀπόψις; ἐνιαχοῦ ὁμως παρεξηγήθη ὡς, φέρ' εἰπεῖν, ἐν τῷ ζητήματι τῆς ἐκφορᾶς τῶν κεκοιμημένων ἐν τῷ ὁποίῳ κατακρίναι μᾶλλον τὰ; πομπῶδες καὶ ἐπιδεικτικὰς κηδεῖας τῶν πλουσίων. «*Τὰ δ' ἄλλα, λέγει, ἐξ ἔθους γινόμενα παραμυθίας ἀν εἶεν τῷ; λυπουμένων καὶ τοῦ πλοῦτου ἐπιδείξει καὶ ταῦτα πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις γινόμενα*».

Ἡ δοξασία ὁμως οἷτις ὁ γάμος εἶνε κρεῖττον τῆς ἀγαμίας καὶ ἀρετῆ, ὡς διασώζων οὕτω τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἐνφ' τοῦναντίον ἢ ἀγαμίας εἶνε κενία καὶ ἴδιον «*τῶν λίθων καὶ ἐύλων*» ἡμιστά εἶνε ὀρθόδοξος. Περὶ τοῦτου ἀνεπιτόξαμεν συντόμως ἐν τῇ μελέτῃ περὶ αὐτοῦ ἐν τῷ «*Ἐκ]κῆ Φέρφ*», προσθέτομεν δὲ ἐνταῦθα ἱστορικῶς τῶσα μόνον. Ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ ἀνεφάνη Ἡλεῖα ἢ Ἡλγασαί τις, ὅστις, πρὸς τοῖς ἄλλοις, ἐδίδασκε κατὰ τῆς κατὰ Θεὸν ἀγαμίας¹, ἀλλ' ἢ γαρηρᾶ

1. Φιλοσοφ. θ, 13. Ἐπιφ. Λίβια. ιθ, 1.

Ἐκκλησία κατεδίκασε τὴν πλάνην αὐτήν, ὡς και τὴν ἀντι-
 θετον τῶν Εὐσταθιανῶν, δεχομένων ὅτι ὁ γάμος στερεὶ τῆς σωτηρίας
 και καθίστα τὸν ἕγγαμον ἀνίκανον τοῦ ἱερατείου. Ὁρθῶς δὲ ἡ ἐν
 Γάγγρα Σύνοδος (†342) ἀπεφάνητο ἐν 21 καν. αὐτῶ. «Ἡμεῖς τοιγα-
 ροὺν και παρθεναίαν μετὰ ταπεινοφροσύνης θαυμάζομεν και ἐγκράτειαν
 μετὰ σεμνότητος και εὐσεβείας γινομένην ἀποδεχόμεθα και ἀναχώρησιν
 τῶν ἐγκοσμίων προχημάτων μετὰ ταπεινοφροσύνης ἀγάμεθα και γάμου
 συνοίκοισιν σεμνὴν τιμῶμεν». Ἡ κατὰ Θεὸν ἀγαμία ἐτιμήθη ὑπὸ τῶν
 Ἀγίων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας ὁ Ἱ. Κυπριανὸς ἀποκαλεῖ τὰς παρ-
 θένους «κόσμημα και καλλώπισμα τῆς πνευματικῆς χάριτος, ἔκλαμ-
 προν μέρος τῆς ποιμνῆς Χριστοῦ»¹. Ὁ Μ. Βασίλειος, καίτοι διέχε-
 ται ὅτι ὁ Κύριος δὲν ἐνομοθέτησε τὴν παρθεναίαν και ἀρῆκεν αὐτὴν εἰς
 τὴν προαίρεσιν τοῦ χριστιανοῦ, ἀποκαλεῖ ὁμοῦ αὐτὴν «χρῆμα μέγα,
 ἰσομοιοῦσαν τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ, ἐξίκετον και θεοφιλεῖ και πάρε-
 δρον πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ θεωρίαν»². Ἐν γένει εἰπεῖν ἡ ἀληθὴς δόξα
 τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶνε ἡ ὑπὸ τοῦ Μ. Ἀθανασίου διατυπωθεῖσα.
 «Δύο οὐσῶν ἐν τῷ βίῳ, μίᾳ μὲν μετριωτέρας και βιωτικῆς, τοῦ γάμου,
 λέγω, τῆς δ' ἑτέρας ἀγγελικῆς και ἀνυπερβλήτου, τῆς παρθεναίας, εἰ
 μὲν τις τὴν κοσμικὴν, τοῦτ' ἐστὶ τοῦ γάμου ἐλοιτο, μέμφιν μὲν οὐκ
 ἔχει, τὸσαῦτα δὲ χάρισματά οὐ λήψεται· λήψεται γὰρ, ἐπεὶ περ φέρει και
 αὐτὸς καρπὸν τριάκοντα· εἰ δὲ τις τὴν ἀγνήν και ὑπερκόσμιον ἀσπά-
 σοιτο, εἰ και τραχεῖα παρὰ τὴν πρώτην και δυσκατόρθωτος ἡ ὁδός, ὁ-
 μως ἔχει χάρισματά θαυμασιώτερα· τὸν γὰρ τέλειον καρπὸν τὴν ἑκα-
 τοντάδα ἐβλάστησεν»³.

Ἄλλ' ἀπέναντι τῶν ὑπερβλῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, νομοθετη-
 σάσης τὴν ἀναγκαστικὴν ἀγαμίαν τοῦ ἱεροῦ κλήρου, καθ' ὅ, πολλαί,
 πάλαι τε και νῦν, ἠκούσθησαν διαμαρτυρίαι, ὁ Προτεσταντισμὸς
 ἐφθασεν εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον. «Ἡ ἀγαμία εἶνε τι ἀδύνατον, λέγει
 ὁ Λούθηρος, ἐκτὸς θαύματος τοῦ Θεοῦ· εἶνε μία μεγάλη ὑποκρισία και

1. Ad. Uxor. 1 § 8.

2. Περὶ Παρθεν. 2 και 55.

3. Ἐπιστ. Α' πρὸς Ἀμμούν.

ἀνοσιότης, ἐν ᾧ γάμος εἶνέ τι ὑψηλότερον καὶ ἐπιτάσσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ περισσότερο ἢ ἡ ἀπαγόρευσις τῆς μοιχείας, τῆς κλοπῆς¹ ἢ ὁ διάσημος κληρικὸς παρούρηθῃ ὑπὸ τῶν Προτεστάντικῶν αὐτῶν ἀρχῶν, ὡς καὶ ἄλλοι. Ἐφρῶναι δὲ ἐστὶ διὰ τῶν ἀρχῶν αὐτῶν ὅτι ἀνορθώθη ἡ κατὰ Ἀνατολᾶς Ἐκκλησία τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ πολλοὶ παρερμήνευσαν τὰς ἀρχὰς τῆς Ὀρθοδοξίας καὶ παρεισέφερσαν πολλὰ δεισιδαιμονία. Τὰς γνώμας του ἐπεκαλοῦντο πολλοὶ φιλελεύθεροι μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους. Ἡ ἠθικὴ ἐκτίμησις τοῦ ἀνδρὸς ἦτο μεγάλη εἰς τὸ ἔθνος καὶ ἡ γνώμη τοῦ εἶχε κύρος διότι, ὡς ὀρθῶς ἀπεφῆναιτο ὁ ἀπὸ σκηπτικῆς φιλόσοφος.

«Λόγος γὰρ ἐκ τ' ἀδεξούτων ἴων
καὶ τῶν δοκούντων καὶ τὸς οὐ ταυτὴν οὐθέει».²

Διὰ τοῦτο εἰς τὸ λικαρδὸν γῆρας ἔγραψεν ἀπὸ τῆς Αἰγίνης τῆ 1837 πρὸς τὸν διευθυντὴν τῆς «Εὐαγγελικῆς Σίλπιγγος» (περίοδος Β', ἀριθ. 16) ἐπιστολὴν δι' ἧς ἀναπτύσσει Ὀρθόδοξως περὶ τοῦ Μοναχικοῦ βίου καὶ τῆς προσευχῆς, διότι παρερμήνευσαν ὅσα ἔγραψε

1. Πρὸλ. Φλωρέτου Βαφείδου, Μητροπ. Διδυμοτείχου. Περὶ τοῦ Γάμου καὶ τῆς ἀγαμίας τῶν κληρικῶν 1919 σελ. 22 καὶ ἔξης. Το ἀληθὲς εἶνε οὐκ ἡ κατὰ Θεὸν παρθεσία εἶνε δυσκατόρθωτόν τι χρῆμα καὶ πᾶς ἄνθρωπος δὲν δύναται νὰ ἔχη αὐτήν. Ἡ ἀληθὲς παρθεσία εἶνε κυρίως δῶρον τοῦ Θεοῦ, τὸ ὅποσον δύναται νὰ διατηρήσῃ μὲ τὴν ἀληθῆ νηστειάν καὶ προσευχὴν. «Θέλω, λέγει ὁ Ἀπόστολος, πάντας ἀνθρώπους εἶναι ὡς καὶ ἐμυτὸν ἄλλ' ἕκαστος ἴδιον χάρισμα ἔχει ἐκ Θεοῦ, ὅς μὲν οὕτως, ὅς δὲ οὕτως» (Α' Κορινθ. β', 7). Οἱ ἄνθρωποι ἔχουν διάφορον κρᾶσιν καὶ κληρονόμικότητα καὶ κατ' ἀκολουθίαν καὶ ὅμας διαφόρους. Ἀλλ' ἡ ἀληθὲς ἀγαμία εἶνε ἡ ἀπερίσκατος μέριμνα ὑπὲρ τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ οὐχὶ ἀπλῶς ἀγαμία. «Ὁ ἀγάμος μέριμνᾷ τὰ τοῦ Κυρίου, πῶς ἀρέσει τῷ Κυρίῳ» (αὐτοῦ. Ζ'. 32). Ὁ δὲ Κόριθς λέγει μὲν οὕτως εἰσὶν εὐνύχοι ἔτινες εὐνύχισαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν (Ματθ. ιθ', 12), ἀλλὰ σύναμα οὐκ εἰς πάντες χωροῦσι τὸν λόγον τοῦτον, ἀλλ' οἱ εἰς οὗτοι εἰσι». Ἐφ' ὅσον ἄρα ὁ χριστιανὸς δὲν ἔχει τὸ χάρισμα τῆς παρθεσίας, δὲν δύναται νὰ ἔχη αὐτήν. Διὰ τὸν τοιοῦτον «κρεῖσσον εἶσι γαμήσαι ἢ πυροῦσθαι» (Α' Κορινθ. Ζ'. 8).

2. Εὐρισμ. Ἐκάβ. 294.

πρότερον περι αὐτῶν. «Θεῖα ἢ παρθενία, λέγει, καὶ οὐ μόνον Ἄγγελοις, ἀλλὰ καὶ Προφήταις καὶ Ἀποστόλοις καὶ ἄγιοις ἀνθρώποις σύντροφος καὶ συνέρθος». Περὶ μὲν τοῦ Μοναχικοῦ βίου, πρὸς τοῖς ἄλλοις, λέγει «Ἡ τε πίστις καὶ ἡ γλώσσα δι' αὐτοῦ μάλιστα διὰ πολλῶν ἀγώνων καὶ θλίψεων διεσώθησαν εἰς ἡμᾶς καὶ περὶ τούτου οὐδεὶς ἀναιρεῖ». Περὶ δὲ τῆς προσευχῆς διδάσκει ὁρθῶς. «Ἡ νοερὰ λεγομένη προσευχὴ ἥτις, καὶ σύντομος οὖσα, γίνεται προκριτωτέρα τῆς χωρὶς νοῦ καὶ συνηθείας γενομένης μακρᾶς εὐχολογίας, ὅποιαν τινες ποιοῦσι πολλάκις»¹.

Ἄλλ' ἐξῶχος τιμᾶ τὸν γηραιὸν κληρικὸν δεῖα λέγει τελευταῖον. «Ταῦτα, Ἀδελφε Γερμανέ, φρονῶ καὶ λέγω καὶ γράφω περὶ προσευχῆς καὶ περὶ Μοναχικῆς πολιτείας ἐγώ. Εἰ δέ που σπεύδων ὁ λόγος ἐν τοῖς ἔμοις συγγράμμασιν ἐξέπεσε τυχῶν, εἰς ἐννοϊάν τινα μὴ δικαίαν, μηδὲ ὀρθήν, ἀλλὰ τῆς Ἐκκλησίας ἀκριθείας ἀπέχουσαν, πᾶν τοιοῦτον νόμιζε μήτ' ὀρθόν, μήτε τῆς μὴ Ὁρθοδοξίας ἔκγονον, ἀλλὰ λόγον ἄλλως εἰρημένον, ὅποιος πολλάκις ἐκφέρει τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας ὁ ρεμβισμός. Μόνα γὰρ ἐμοὶ φίλα, μόνα τίμια καὶ ἀποδεκτὰ καὶ θεῖα τὰ παρὰ τῆς κοινῆς τῶν Ὁρθοδόξων πρεσβεύμενα, πᾶν δὲ τὸ παρὰ ταῦτα οὔτε ὀρθὸν ἡγοῦμαι, οὔτε ἀληθές, ἀλλ' ὡς νόθον ἐπινοίας γέννημα εἰς κόρακας ἐκσυρίττομεν κἄν ὅ,τι καὶ λέγωσιν οἱ τὰ ἐμὰ κακῶς ἐξηγοῦντες καὶ πρὸς τὰς ἰδίας δοξασίας παρέλκοντες». Ὁ δὲ ἐκδότης τῆς «Εὐαγγελικῆς Σίλπιγγος» Γερμανός, συμφράδμων

1. Περὶ προσευχῆς εἶχε πρότερον δημοσιεύσῃ ἐν τῷ «Σοφιστῇ» (τόμ. Α' σελ. 66) Διαλογὸν ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν Ἑββᾶς ἢ πρὸς τὴν ἐπιτιμήσαντα ἐπὶ προσευχῇ. Τὰ ὀνόματά τοῦ Διαλόγου εἶνε Νικόφημος καὶ Ἀμβρόσιος. Ἐκ τούτων ὁ Ἑββᾶς Ἀμβρόσιος προσεύχεται πάντοτε ἀδιαφορῶν περὶ πάσης ἄλλης ἐργασίας καὶ αὐτῆς τῆς ἀγαθουργίας, ἐνῶ ὁ Νικόφημος, ὡς φιλόσοφος, γνωρίζει ποῖα εἶνε ἡ ἀληθὴς προσευχὴ καὶ τὰ ἔργα τῆς ἀρετῆς καὶ συμβουλεύει οὕτω τὸν Ἀμβρόσιον. «μηκέτι πρέσθε, ἀπλῶς τὰ ἀπὸ λόγου πολλάκις δεσποτικῶς νομοθετούμενα καὶ ὑπὸ πλείονος ἀμαθίας, ὡς ἐν ὑστέροις χρόνοις συνέθη, εἰς τὴν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ἀρχαίαν συγκαταμιγνέτω ἀτλήτητα ἀλλ' ὅσα τὸ ἐν σοὶ κινῶν, τὸ νοῦν, τὸ κρίνειν, τὸ λογιζόμενον, τὸ αἰσθανόμενον, τὸ βουλόμενον δοκιμάζει».

τοῦ Κωνσταντινίου Οικονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, ἑπαινῶν ἀναφώνηται «Ζώης, Πάτερ και Διδάσκαλε, τῶν Ὁρθοδόξων Ἑλλήνων εἰς μακροβιῶναι», Μάρτυς ἀψευδῆς τῆς εὐσεβείας και τῶν Ὁρθοδόξων φρονημάτων, λέγει, εἶνε αὐτὸς ὁ ἀνάρετος βίος του «τῆς μοναχικῆς πολιτείας ἔμψυχον ἀγαλμα». Οὕτω δὲ γηραιὸς διδάσκαλος ἔγραφε περὶ τινῶν δοξασιῶν, ἡγενητάτος ἐδημοσίευσεν και οὕτω ἐλάμπρυνεν τὸ γῆρας του κόσμου «ἀτίθω τε φίλω τε».

Ὁ σεφὲς Ἡπειρώτης ἐζήτησε διὰ μακρᾶς ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην Κύριλλον τὰς μεταρρυθμίσεις ἢ μάλλον ἀφαρμογὴν τῶν ἱερῶν κανόνων και ἐπάνοδον εἰς τὰς ἀρχαίς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.¹ Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη, μακρὰ εὔσα, ἐπιγράφεται περὶ Ἐδοξίας Ἐκκλησιαστικῆς.

Τὰ Ἐκκλησιαστικά πράγματα, ὡς φρονεῖ, εὐρίσκοντο ἐν πολλῇ ἀταξίᾳ και ὑπεισῆλλον πολλὰι πολλοχεῖ καταχρήσεις, εἰτινες ἐσκανδαλίζον τὰς συνειδήσεις τῶν χριστιανῶν. Ὁ θεῖος νόμος εἶνε ἀμετάβλητος ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας. Ἐὰν δὲ ἡ κατάχρησις ἐπήνεγκε μεταβολὴν τινὰ «και τὸ δέγμα αὐτὸ παρεμόρφωσε πη», τοῦτ' εὐλόγως ἀποξέσαντας και τὸν ρύπον ἐκπλύναντας, ἀκραιφνῆς και ἀκέραιον, ὡπερ ἦν ἡμῖν ἐξ ἀρχῆς ὑπὸ τῶν αὐτοπτῶν και ὑπηρέτῶν τοῦ Λόγου παραδεδομένον, προσήκει ἡμῖν ἀνασώσασθαι». Αἱ Ἐπισκοπαὶ ἠθοθέησαν και οὐδὲν αὐτῶν «πράττεται ἐνίοις τῶν προσηκόντων, οὐκ ἀρετῆ, οὐ λόγος, οὐκ ἔργον, οὐ κήρυγμα, οὐ βιβλος ἱερά, οὐ τῶν ἔσω και τῶν περὶ τὸ ἦθος, οὐ πρόνοια πατρικῆ. Πολλοὶ μὲν θέσεις ἐπολοῦντο Σιμωνιακῶς και ἐγένοντο πολλὰ τὰ ὅποια «πάντας τοὺς τῷ χριστιανισμῷ σεμνυνομένους ἐξέπληξαν», πολλὰ δὲ ἐλέγοντο περὶ τῶν Μοναχῶν, εἰτινες ἔζων ἐν τρυφῇ και ἐνεδύοντο μεγαλοπρεπεί. Οἱ ἄνθρωποι εὐφροσύνως ἀκούουν τὰς κατηγορίας, ἀλλ' ὁ νῦν χρόνος δὲν ἀνέχεται ταῦτα. «Ὁ γὰρ παρῶν αἰῶν, Παναγιώτατε, πολλὰ ἐνεόχημωσε, διερεθίσας τὰς διανοίας, ὡπερ και ἄλλοθι πολλαχοῦ, εὔτω και παρ' ἡμῖν» και οὐκ ἂν εἴη ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἡθῶν και ἐθῶν ὀρωμένων, κρατεῖν τῶν γιωμῶν οὐ δεῖ, οὐκ ὄργη, οὐκ ἀρετῆ, οὐκ εὔτω ἂν

1. Πρὸς. Σοφιστῆς τομ. Α' σελ. 299.

~~αἱποὶ τῆς, εἰ μὴ τῆς πρότερον πίστει ὀρθῇ καὶ βίῳ σεμνῷ καὶ λόγῳ ὀρθῷ καὶ ἔργοις φιλοθρησκευτικῶν, καὶ πρὸ πάντων γνώμῃ καὶ πραότητι, ὡσπερ τῇ ἀξίᾳ καὶ τούτοις προύχων, ἀξιοὶ τῶν ἄλλων προσηγορευθῆναι.~~

Βεβαίως ἀναγνωρίζει τοὺς ἱκανοὺς καὶ ἠναρέτους Ἱεράρχας καὶ καθόλου κληρικοὺς «ὡσπερ ἴσα τοῖς τῆς Ἐκκλησίας πατράσιν, ἐξ ὧν ἔργῳ τε καὶ λόγῳ τὸ κοινὸν προήρηται ὠφελῆσαι» ἐπίμα καὶ ἐσίβητο ἀλλ' ὀπήρχον καὶ εἰ ἔνοχοι τῆς λυπηρᾶς καταστάσεως καὶ οἱ ἀδιάφοροι. Ἐζητεῖ παρὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχεῖου τὴν ἀταξίαν εἰς τάξιν ἀγαγέσθαι καὶ δὴ καὶ μάλιστα α') τοὺς Ἐπισκόπους νόμῳ καὶ τεταγμένα πάντα λαμβάνειν, β') τὰς καθέδρας διὰ θείου κατέχειν, γ') μὴ χειροτονεῖν ἐπὶ χρήμασι, μὴ δ' ἀμαθεῖς, δ') τοὺς διδασκάλους δι' ἀνοίας ἔχειν καὶ συμβούλους τῶν πρακτικῶν ποιεῖσθαι, ε') τοὺς παῖδας τῶν ἱερέων τρεφεμένους παιδεύεσθαι πρὸς τὸ ἐξέλθειν, ς') τοὺς Μοναχοὺς διδασκάλους ἐν τοῖς διδασκαλείοις καὶ μάλιστα παρὰ τοῖς ἑτερογλώσσοις ἐπιστήσαι· ζ') τοὺς αὐτοὺς τὰ περὶ τὴν ἐσθῆτα περιστέλλαι εἰς τὸ σεμνότερον καὶ τῆς φιλολογίας τῶν Ἑλλήνων αὐτοὺς μάλιστα πάντων, ὡς ἀπερισπάστους ἀντιποιήσασθαι. Ἐν τοῖς μάλιστα δὲ ἐζητεῖ τὴν ἀνακαίνισιν τοῦ Μοναχικοῦ τάγματος δι' εὐθὴ ἀπήρχετο ἢ πρόεδρος τοῦ ἐν δουλειᾷ Ἔθους. «Δεῖξον, ἔγραψεν, ἡμῖν τοὺς Μοναχοὺς ἀξίους τοῦ ἑαυτῶν ἐπαγγέλματος καὶ ἀρκεῖ· ἐμφύτευσον αὐτοῖς τὸν τῆς μαθήσεως ἔρωτα καὶ ἀρκεῖ· ποίησον ἡμῖν αὐτοὺς φιλόλογους καὶ ἀρκεῖ πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων εὐδαιμονίαν· οὐκέτι γὰρ εὖτε καθέδραι διδασκάλων χηρεύουσιν, εὖτ' ἐν τοῖς ἄμβωσι μὲν ὀρχήσονται· ἀλλὰ καὶ ἡ σάλπιγξ τοῦ Εὐαγγελίου ἀξίως ἠχῆσει καὶ ἡ νεολαία ἔξει μύστας καὶ διδασκάλους». Πρὸς ἀνθρώπων δὲ τῶν πολλῶν Μοναχῶν φέρει παράδειγμα ἐκ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας εἰ Μοναχοὶ ἐργάζονται, μὲ ζήλον, ὑπὲρ τῆς μορφώσεως τῆς νεολαίας καὶ τῆς θεραπείας τῶν πολλῶν ἀναγκῶν τῆς κοινωρίας. Ἐν Βιέννῃ «ἐνθα πανθ' ὡς ἐν εὐνομίᾳ τὸν προσηκόντα κόσμον ἔχει» τὸ σπουδαιότατον εἶνε ἡ κοινωφελὲς ἐργασία τῶν ποικιλιωνύμων Μοναχῶν. «Τῶν γὰρ Μοναχῶν διαιρουμένων εἰς τάγματα, οὐδὲν τούτων ἔστιν, ὃ μὴ ἔχει ἔργον τι εἰς ὠφέλειαν τοῦ πλησίον, καὶ πάντων μάλιστα τὸ διδά-

σκειν». Οἱ Ἕλληνες Μοναχοὶ δύνανται, μετὰ τὴν διδασκαλίαν, νὰ διδάξωσι καὶ τὴν ὄρασαν καὶ ζωηφόρον Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ εἰς τοὺς ἀλλογλῶσσους ὅπερ εἶνε συμπερόν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἔνδοξον.

Ὁ φιλόπατρις κληρικὸς, καίπερ θεωρῶν ἐκυτὸν οὐχὶ ἄξιον τῆς Ἐπισκοπῆς ἐκ ταπεινοφροσύνης, θὰ ἐπεθύμει νὰ γαίνη Ἐπίσκοπος διὰ νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν τὰς σκέψεις του ταύτας. Θὰ ἐλάμβανε δηλονότι ἑκατὸν Μοναχούς ἐκ τοῦ Ἄθωνος ἢ ἄλλοθεν εὖ, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ πείσας, θὰ διώριζε διδασκάλους εἰς ἴσας κόμας τῆς Ἑλληνικῆς γλῶσσης αἰτοῖς ἀπείροις μὲν, ὧ Θεῷ, γλιχομένοις δὲ ταύτης». Ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶνε ὠφέλιμος καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Μοναχοὺς καὶ εἰς τὰς Ἑλληνικὰς κοινότητας τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ εἶνε δύσκολον νὰ εὐρεθῶν διδάσκαλοι «διὰ τὸ γλίσχρον εἶναι καὶ εὐτελεῖς τὸ τοῦ διδασκάλου ἐπάγγελμα πανταχοῦ». Οἱ Μοναχοί, ἀπηλλαγμένοι τῶν οἰκογενειακῶν μεριμνῶν καὶ τῶν βιωτικῶν φροντίδων, «εὐκότως τῇ φιλολογίᾳ προσηχόντες, σφῶν τ' αὐτῶν καὶ τῶν ἄλλων ταύτῃ διοίσουσιν». Οἱ κληρικοὶ καὶ δὴ οἱ Μοναχοὶ ὀρεῖσθαι, ὡς λέγει, νὰ ἔχουν τὸ σεμνοπρεπὲς περὶ τὴν ἐξωτερικὴν περιβολήν, διότι εἶνε «αἰσχρὸν ἀμοργίσι σηρικοῖς εἰς τὸ ἀνειμένον φαίνεσθαι χαίροντας καὶ τὴν ἡδυπάθειαν ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν καθειμένους, τῆς οἰκίας προκόπτειν». Οὕτω δὲ θὰ ἐμψράξωμεν τὰ στόματα τῶν μεταφομένων οἰκίνας ὀνομάζουσι αὐτοῦ; Ζεφύρους, Ταῶς, Τιαιοφόρους Μήδας «διὰ τὸ τῆς κεφαλῆς κενότροπον καὶ περιεργον τοῦ καλόμματος», Φρισσαίους «πρὸς τὰ τῶν ἐφ' ἑστρίδων κρᾶσπεδον τὴν ὁμοιότητα ἀναφέροντες». Ἡ τοιαύτη ἐξωτερικὴ περιβολή, ἀνοίκειος πρὸς τὸ σχῆμα τῶν κληρικῶν, ἥκιστα δύναται νὰ ὠφελήσῃ τοὺς χριστιανοὺς, οἵτινες ἀποβλέπουσι μᾶλλον εἰς τὴν ζωὴν ἢ τοὺς λόγους. Οἱ Μοναχοὶ ὀρεῖσθαι νὰ εἶνε ζῶν παράδειγμα τῆς ἀρετῆς πῶς θὰ διδάξουν τὸ μέτριον, ἐνθ' ἔχουν πολυταλάντους ζῶνας καὶ μηλωτὰς πολυτίμους;

Τοιαῦτα, συντόμως εἰπεῖν, ἔγραφε πρὸς τὸν κατόπιν ἱερομάρτυρα Κύριλλον Σ'. Ἐάν, λέγει, αὐτὸς ἦτο Πατριάρχης θὰ ἐζήτηι νὰ διδάξῃ, μετὰ τὸ παράδειγμά του, τὴν καθαρὰν, ἀλλὰ σεμνὴν περιβολήν «σκευὴν ὄλην δι' ὄλης ἀέλην ἐκ τῶν ἐν τῷ Ἄθωνι ὕφασμάτων ἢ τιμῶν ἄλλων καθαρῶν μὲν, σεμνῶν δὲ καὶ τοῖς τὸ σχῆμα τοῦτ' ἔχουσιν ἐμπρεπόν.

των, μετακομιζόμενος, περιβλεπόμεν' και οὕτω τό τε φιλοπέχθημον εξωθεν ἀποθήμενοι και τὸ σεμνοπρεπές τῆ ἀξιώματι προστιθεῖς, ἐμοὶ τὸν τ' ἄν πλειονος ἐποίησα ἀξιον και τοὺς ἄλλους πρὸς τὴν αὐτὴν ἐπαιδαγώγουν ἄν ἀρετὴν· φιλεῖ γὰρ αἰεὶ τὸ ἦττον πρὸς τε ἀρετὴν και κακίαν ραδίως, πρὸς ζῆλον τοῦ κρείττονος τρέπεσθαι». Οὕτω δὲ και τὰ τῆς Ἐκκλησίας θὰ ἐγένοντο χρησιτὰ και τὸ τάγμα τῶν Μοναχῶν θ' ἀνυψῶτο ἐν τῇ κοινωνίᾳ και οἱ κατήγοροι θὰ ἐφιμοῦντο.

Αἱ σκέψεις του αὐται πάντως ἦσαν ὀρθαὶ και ὠφέλιμοι· παρέστη-
σεν ὁμως ἐπὶ τὸ ὀρθολοικώτερον τὴν κατάστασιν τῆς τότε χειμαζο-
μένης Ἐκκλησίας. Αὐτὴ γενναίω; ἠγωνίζετο ἀργαλέον και δεινὸν
ἀγῶνα τῆς διατηρήσεως; και σωτηρίας ἐαυτῆς τε και τοῦ τυραννουμένου
Ἔθνους ἀπέναντι τῆς ἀσθεοῦς; δυναστείας και τῶν ποικιλιωδῶν
Προπαγανδῶν, αἵτινες ἠτείλουν αὐτὴν τὴν Ὀρθοδοξίαν. Τὸ πυκνὸν
νέφος τῆς τυραννίας, πλανώμενον ἐπὶ τοῦ ὀρίζοντος τῆς Ἑλλάδος,
ἐσκίαζε και κατέθλιβε τὴν πρὸς τὴν παιδείαν και πρόδοον ὀργῶσαν
τῶν Ἑλλήνων ὀρμὴν και φυσικῶς εἰσεχώρησεν δεισιδχιμονίαι, ὧν
τινες ὠρέθησαν, και καταχρήσεις, αἵτινες δὲν ἐλειψιν και εἰς προηγ-
μένα ἔθνη και ὑπὸ τὴν ζωογόνον τῆς ἐλευθερίας αὐραν ζῶντα. Ὅμως
ἡ φύσει εὐγενῆς τῶν Ἑλλήνων φύσις και ἡ τοῦ κλιματος δεξιότης και
ἄλλα τινὰ ἠθικὰ αἷτια και, τὸ μέγιστον, ἡ πάτριος εὐσέβεια ἀνεπτέ-
ρουν τὸ Ἔθνος και παρῆχον τὴν δύναμιν ν' ἀποδλέπη πρὸς κρείτ-
τονα. Τί γενναιώτερον ἠδύνατο νὰ πράξη ἡ Ἐκκλησία κατὰ τοὺς δυ-
χειμέρους ἐκείνους χρόνους; Ὡ; δυνατόν ἐφρόντισε και περὶ τῆς
παιδείας. Τῷ 1593 συνήλθεν ἐν τῷ Ἰ. Ναφ τῆς Θεοτόκου (τοῦ
«Βλαχ—Σεραγίου) Τοπικὴ Σύνοδος ἡ ἴς ἐν τῷ Ζ' αὐτῆς κανόνι λέγει.
«Ὡρισεν ἡ Ἁγία Σύνοδος ἐκαστον Ἐπίσκοπον ἐν τῇ ἐκυτῶν παροικίᾳ
φροντίδα και δαπάνην τὴν δυναμένην ποιεῖν ὥστε τὰ θεῖα και ἱερὰ
γράμματα δύνασθαι διδάσκεσθαι· βηθεῖν δὲ κατὰ δύναμιν τοῖς ἐθέ-
λουσι διδάσκειν και τοῖς μαθεῖν προαιρουμένοις, ἐὰν τῶν ἐπιτηδείων
χρεῖαν ἔχωσι»¹. Και ἐν μέσῳ τῆς φειδρωτάτης τῶν δουλειῶν ἀνε-

1. Και πάλαι και νῦν και μέχρι τέλους θὰ ὑπεισέλθουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν
και ποιμίαις ἀχρεῖοι μεταξὺ τῶν ἀγαθῶν και πιστῶν, ἄθλιοι μισθῶται και

φαίνοντο ἄνδρες σπουδαῖοι καὶ ἀκαταπένητοι, εἴτινες μεταλαμπάδευον εἰς τοὺς ἀπογόνους τὴν πάτριον παιδείαν καὶ ἀρετὴν καὶ συνέγραψον ποικίλης σοφίας συγγραμμάς. Τὸ δὲ πλεῖστον τῶν λογίων καὶ διδασκάλων ἦσαν Μοναχοί, εἴτινες ἐν ταῖς Μοναῖς διατήρουν βιβλιοθήκας πλουσίας τῆς τε ἔσω καὶ ἔξω σοφίας.

Ἡ ὑπερβολικὴ περὰστασις τῶν πραγμάτων τῆς Ἐκκλησίας ὑπὸ τοῦ φιλοπάτριδος κληρικοῦ δυσηρέστησε πολλοὺς διότι θ' ἀπήχει κακῶς εἰς τοὺς ξένους, εἴτινες ἢ εἶχον ἀγνοίαν βαθεῖαν αὐτῆς ἢ ἐδλοζήφροσθι ὄντες, ἐθεώρουν τὸ Ἑλληνικὸν πρὸς πᾶν καλὸν ἀναίσθητὸν καὶ πάσης σοφίας ὀλοτελῶς ἄμοιρον.

Ἐντεῦθεν συνεγράφη τὸ ἔξης βιβλίον. «*Ἀπολογία ἱστορικὴ καὶ Κριτικὴ ὑπὲρ τοῦ ἱεροῦ κλήρου τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν συνοφαντιῶν τοῦ Ν. Δούκα, συγγραφεῖσα παρὰ Κυρίλλου Κ.*»

προδότηι μᾶλλον ἢ ποιμένες τῆς Ἐκκλησίας. Εἰς ταύτην τὴν μεγάλην εἰκίαν τοῦ Ἐπουρανίου πάντοτε εὐρίσκονται καὶ σκαυῆ χειρᾶ καὶ ἄργυρᾶ καὶ ἄλλα τινα ὀστράκινια καὶ ξύλινα «ἅ μὲν εἰς τιμὴν, ἅ δὲ πρὸς ἀτιμίαν» (Β' Τιμ. β', 20). Καὶ κατὰ τοὺς χρονοὺς τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας ὑπειστήθον ἀνίκανοι καὶ αὐτέχρημα κακοὶ κληρικοί, ὡς δύνανται τις νὰ πεισθῇ ἐξ ὅσων λέγουσιν αὐτοὶ οἱ Μεγαλάνυμοι Πατέρες. Ὁ Οὐρανοφάντωρ Βασιλεὺς ὀνομάζει τοιούτους Ἐπισκόπους ἐν ἐπιστολῇ Εὐσεβίῳ Σαμοσάτων ἐδυστήρους ἀνθρώπους, οἰκτερίων οἰκτερίδος, θείματα καὶ ἀνδράποδα ὀλίγων ὀβολῶν ἄξια καὶ φθοροὺς ἀθλιώπους, τὸ ἐλεεινὸν τῆς Ἐπιοκτικῆς καθυβρίζοντας. Οὐδὲλλως ἄρα παράδοξον ἐστὶ, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, ὑπῆρχον καὶ τινες κληρικοὶ οὐχὶ ἄξιοι τῆς ὕψηλης των ἀποστολῆς. Ἐάν, ὡς λέγει ὁ ποιητῆς

Ἥμισυ γὰρ τ' ἀρετῆς ἀπονάλυται εὐρύσπα Ζεὺς
ἀνέρος, εἰ τ' ἄν μιν κατὰ δούλειον ἡμᾶρ ἔλθῃν,

ἢ φρερὰ δουλεία τῆς Τουρκίας διαφθερεῖ εὐμπασαν τὴν ψυχὴν δταν μάλιστα παραμείνῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Μόνον ἢ εὐγενὴς καὶ ἀδάμαστος Ἑλληνικὴ φύσις, ὑπὸ τὴν θερμὴν σκέπην τῆς Ἀγίας Ἐκκλησίας, ἠδύνατο νὰ διατηρηθῇ, ἐπὶ τόσα ἔτη καὶ νὰ παλαίῃ κατὰ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων πολεμίων.

1. Περὶ αὐτοῦ ἀνάγνωσιν ἐδημοσίευσεν ὁ νῦν Μακαριώτατος Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν Χρυσόστομος ἐν «Ἐκκλ[ικῆ] Κήρυξι» Κύπρου τῆς 31 Μαΐου 1917, ὡς καὶ ὁ ἀρχιμ. Βασίλειος Στεφανίδης ἐν τῇ «Ἀγαγενήσσει Κ]πόλεως τόμ. Α' 1920» σελ. 358. Ἀτυχῶς ἀμφοτέρως τὰς μελέτας δὲν ἠδυνήθη νὰ ἔχω ὑπ' ὄψιν.

(σελ. 141) (1815), Ἐπὶ τὸ ψευδώνυμον εἶνε δὲ πρῶτον Οὐγγροβλαχίας κολῆς Ἰγνατίος, προτραπείς εἰς τὴν συγγραφὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου ὅστις καὶ ἀπέστειλε σημειώσεις τινάς. Τὸ β. βλίον διαιρεῖται εἰς δύο μέρη. Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ γίνεται ἐπισκόπησις τῆς καταστάσεως τῆς τότε Ἐκκλησίας ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἀνασκευάζονται αἱ γνώμαι τοῦ Ν. Δούκα, ὡς ἀνεφάρμοστοι. Ὀνομάζει δὲ αὐτὸν «γρομματικὸν» ἀνίκανον νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὰ τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας, «σοφὴν ἀτεχειροτόνητον» καὶ διαβάλλοντα «ἄνδρας πολυμαθεῖς καὶ ἐνδέξους» καὶ τολμώντα νὰ συγκρίνῃ ἑαυκὲν πρὸς τὸν σοφὸν Κοραῆν, τὸν ὁποῖον «ἡ Εὐρώπη τιμᾷ καὶ οἶδεταί διὰ τὴν παιδείαν καὶ εἰς τὸν ἔπειτον πρέπει τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος νὰ γνωρίσῃ αἰώνιους χάριτας διὰ τοὺς ἐπιφλοεῖς κόπους τοῦ» (σελ. 113). Ὁ ψευδώνυμος συγγραφεὺς ἀνεφέρει εὐκ ὀλίγους Ἰσράρχας, εἴτινες εἰργάζοντο καὶ ἐκοπίαζον καὶ ἐδαπάνων εἰς τὸν φωτισμὸν τοῦ πολυκαθοδῆ Ἐθνους. Τοιοῦτοι δὲ ἦσαν καὶ ἄλλοι καὶ ἐν τοῖς μάλιστα αὐτοῖς ὁ Πατριάρχης Κύριλλος στ', ὁ ἐξ εὐγενῶν εὐγενῆς καὶ περισσεύς Ἐφέσου Διονύσιος (Καλλιάρχης), ὁ Φιλιππουπόλεως Ἰωαννίκιος, ὁ Μηθόμνης Πανάρτος καὶ εἰ τις ἕτερος. Φρονεῖ δὲ ἔτι εἰς ἐλατιώματα ὅσα προσάπτει ὁ κὺρ Δούκας εἰς τοὺς Ἀρχιερεῖς εὐρίσκονται εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ καὶ τὴν γλώσσαν τῶν συκεφανιῶν» (σελ. 2). Τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ συγγραφέως δὲν εἶνε ἰσχυρά· ἀσθενῶς δὲ ζητεῖ νὰ ὑποστηρίξῃ καὶ αὐτὴν τὴν περιβολὴν τῶν κληρικῶν καὶ δὴ τῶν ἰσαρχῶν. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς φαίνεται, δὲν ἀπήντησεν, εἴτε ἔπρεπε ν' ἀπαντήσῃ. Τεῦτο μόνον προσθέτομεν, ὅτι ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ φιλοπάτριδος πύφην Οὐγγροβλαχίας Ἰγνατίου δείκνυται σαφῶς ὅτι οἱ κληρικοί, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, δὲν ἔφερον ἰδίαν ἐξωτερικὴν περιβολὴν, ἀλλὰ τὴν συνθήκην τῶν λοιπῶν χριστιανῶν. «Οἱ ἱερεῖς, λέγει, πολλῶν ἰσαρχῶν τῆς Ἀνατολῆς ἢ εἶναι ἐνδεδυμένοι, ὡς οἱ λοιποὶ ἢ ἔχουν ἐνδυμασίαν, ἥτις εἰς τὸν τόπον εἶνε συνθησιμένη. Καὶ οἱ Ἀρχιερεῖς δὲ ἔξω τῆς κατοικίας τῶν διάζονται νὰ φέρωσι τὸ καθ' ἑαυτὸ Ἀσιατικὸν ἐνδυμα, τὸ ὁποῖον ἐγίνε καὶ πρόνεμιον ἔπευ τοὺς διδῆι ἢ Διοικήσις . . .» (σελ. 76)¹.

1. Πρὸς Γεωργίου Σωτηρίου. Ἡ ἐξωτερικὴ περιβολὴ τοῦ κλήρου κατὰ

Μετὰ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ ἔθνους ἐγένετο συντηρητικός, ὡς ἀπέδειξε καὶ ἄλλως καὶ ὡς μέλος τῆς Ἐκ]κῆς Ἐπιτροπείας περὶ διαρρυθμίσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. Κατ' αὐτῆς ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ «Ζηφύρῳ» πραγματεία εἰς ἣν ἀπήντησεν ἐν συντόμῳ ἐν τῷ «Αἰῶνι»¹, εἰ καὶ ὁ γράφων ἐφείσατο αὐτοῦ τε καὶ τοῦ Ν. Βάμβα. Ἐπαβαλε λέγει, ἀπροσδόκητόν τι κέντρον γλυκύπικρον οὐ πᾶνυ τι εὐνοϊκόν, ἐμπαίξων καὶ χλευάζων ἡμᾶς, ὡς μεμωραμένα γερόντια, ἀδυναμία νοός, καὶ ἀπορία λόγων ἀποπνιγέντα εἰς τὰς φωνασκίας τῶν ἰσχυροτέρων.

Πρὸς ταῦτα λοιπὸν ἀπαντῶ εὐσυνειδῶς· ὅτι ἡμεῖς μῆτε ἀδυναμία γήρωσ, μῆτε ἀπορία λόγων, μῆτε χάριτι εἰνος, μῆτε ἀπολαύσεως ἐλπίδι, μῆτε κολακείᾳ ἢ φόβῳ οἰωδῆποτε, ἐφ' ᾧ ἡ ἡλικία ἡμῶν πρὸ πολλῶν ἐξώφλησεν ἑτῶν, συναπράξαμεν, ἀλλ' ἐπιστηριζόμενοι πάντας ἐκ συμφώνου εἰς τοὺς Ἐκ]κοὺς κανόνας καὶ παραδόσεις τῶν Πατέρων καὶ τὸ Σύνταγμα αὐτὸ τὸ Πολιτικόν κατὰ τὴν ἔφεσιν παντὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τὴν εὐχὴν τοῦ Βασιλέως, ἐξ ᾧ καὶ μόνον ἐλπίζεται τοῖς Ἑλλῆσιν ἦτε παροῦσα εὐδαιμονία καὶ ἡ μέλλουσα μακαριότης». Τὰ σχέδια τῆς Ἐκ]κῆς Ἐπιτροπείας ἐζήτησε νὰ μεταβάλῃ ἡ Κυβέρνησις, τοῦ Ἰωάννου Κωλέττου ὄντος Ἰπουργοῦ τῶν Ἐκ]κῶν (1845). ἀναθέσασα εἰς δευτέραν μυστικὴν ἐξέτασιν καὶ ἐπεξεργασίαν τοῦ Δ. Χρηστίδου, Α. Ραγκαβῆ καὶ Ν. Διδεκέως. Οὗτοι, λατκοὶ ὄντες καὶ μὴ γινώσται τῶν Ἐκ]κῶν πραγμάτων, μετέβαλον τὰς σκέψεις καὶ ἀποφάσεις τῶν Ἐκ]κῶν ἀνδρῶν ἐγνωσμένων ἐπὶ εὐσεβείᾳ καὶ ἀρετῇ, ὡς τοῦ Κυνοῦρας Διονυσίου καὶ ἄλλων ἱεραρχῶν καὶ τῶν γηραιῶν σοφῶν κληρικῶν Ν. Δούκα καὶ Ν. Βάμβα².

Τὴν βαρυτάτην εὐσεβείαν καὶ φιλοπατρίαν ἐπέδειξατο καὶ ὅτε ὁ

τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. «Γρηγόριος Παλαμῆς» Θεσ]κῆς Γ' σελ. 450, 560.

1. Ζ' ἀριθ. 607 ἔτους 1845.

2. Πρὸς ἀρχ. μ. Πολυκάρπου Συνοδικοῦ. (νῦν Μητροπολίτου Γόρτυνος καὶ Μεγ]τόλεως). Ἄνθιμος Γαζῆς κτλ. σελ. 76. Χρυσόστομου Α. Παπαδοπούλου (νῦν Ἀρχιεπ. Ἀθηνῶν) Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος τόμ. Α' σελ. 338.

κληρικὸς Θεόφιλος Κατρῆς ἐδίδασκεν ἐν Ἄνδρῳ καινὰ δαιμόνια καὶ ἐξήτει νὰ εἰσαγάγῃ εἰς τὸ εὐσεβὲς ἔθνος τὸν λεγόμενον Θεοσεβισμόν. Βεβαίως ὁ Κατρῆς ἦτο, ὡς μὴ ὤφειλε, «δάτος εὐτὸς ἀγνακτικὸς» τὸ φρόνημα τῆς ἀσεβείας· ἀπέστειλεν ὁμοίως ὁ Δούκας ἀπὸ τῆς Αἰγίνης τῷ 1841 πρὸς αὐτὸν μακρὰν ἐπιστολήν, δι' ἧς προτρέπεται εἰς μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφὴν. Δὲν γνωρίζει, ὡς λέγει, προσωπικῶς τὸν Θ. Κατρῆν, ἀλλὰ πολλὰ πολλάκις ἤκουσε περὶ αὐτοῦ παρ' ἄλλων καὶ παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰσαδελφου τοῦ Γρηγορίου Κωνσταντιᾶ καὶ διὰ τοῦτο ἐτίμα καὶ ἠγάπα διὰ τε τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀρετὴν του· «ἐφίλησα σε τιμῶν καὶ τιμῶν φιλῶν τὰ εἰκότα». ¹ Δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῆ ὅσα περὶ αὐτοῦ ἐλέγοντο καὶ διεθρυλλοῦντο. ἀλλ' ἐπέισθη ὅτι αὐτὸς ὠμολόγησε παρρησιακῶς, ἐνώπιον τῆς Ἱ. Συνόδου, τὰ καινὰ δαιμόνια καὶ τὴν ἀπιστίαν του εἰς τὸν Χρῆσμόν. Ὁ Νεόφυτος Δούκας ἐλυπήθη βαθύτατα. «Εἰ γὰρ ἔστιν ἀλήθεια, εἰ ἔστιν εὐκρινεῖα καὶ φιλίας συμπάθεια, πιστεύουσιν ὡς συμπάσχων καὶ συναλγῶν, ἀπὸ τετραωμένης ταῦτα πρᾶτται καρδίας, ἀπορῶν ὄλων, ὀπηδήποτε τὴν τοιαύτην παράδοξον ἀποδώ ἀποκλήνησιν». Ζητεῖ δὲ νὰ μεταπέσῃ τὸν Κατρῆν μὲ σκέψεις ἐπὶ τῇ δάσει τοῦ ὀρθοῦ λόγου, ἐφ' ὅσον εὐτὸς ἀρνεῖται τὴν Ἱ. Ἀποκάλυψιν, καὶ ζητεῖ νὰ φέρῃ εἰς συναίσθησιν ἐκ τῆς βλάβης, ἣν θὰ φέρῃ εἰς τὸ ἔθνος ἡ παράδοξος θρησκεία, ἣν διδάσκει. Δὲν δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὰ αἷτια, τὰ κινήσαντα αὐτὸν εἰς τοιαύτας κοκοδοξίας. Τινὲς ὑπεστήριζόν δι' ἐκινήθη ἐξ οἰήσεως «ὅπως δηθεν καθελὼν ὁ οὐδ' αὐταὶ τοῦ Ἄδου κύλοι κατισχύσουσι ποιῆσαι, μέγας τις δόξης παρὰ τοῖς κόβοις εἶναι». Μᾶλλον δὲ δέχεται «Ἄτλης στυγεράς καταφορὰν καὶ ἐπήρειαν» διὰ τοῦτο λέγει πρὸς τὸν Θεόφιλον Κατρῆν τοὺς ἐξῆς πλήρεις συμποθείας καὶ εὐσεβείας λόγους. «Δαίμων ἀλάστορ, δάσκαλος τῆς σῆς ἀρετῆς καὶ δόξης, εἰς τοῦτο ἤλασέ σε, καὶ οὐκ ἂν ἄλλως ἔχοι. Ἄλγῳ ἐπί σοί, Θεόφιλε, ἀλαγοῦσιν οἱ συγγενεῖς καὶ φίλοι, θρηγεῖ τὸ γένος πᾶν μέγα πένθος ποιούμενον τὸ πτώμα σου τοῦτο. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἀπέγνω τὴν ἐλπίδα. Οὐκίτημων, ἐλετήμων, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος

1. Ἡ ἐπιστολὴ ἐδημοσιεύθη ἐν ἰδίῳ φολλαδίῳ ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου Ἄνδρου Μητροφάνους 1876.

ὁ Κύριος ἡμῶν ἴσται. Μνήσθητι τῶν οἰκτιρῶν αὐτοῦ. Ἔκτισαι, ἀνάστα ἰσραηλιθῆς; Λοῦσαι καὶ γενεὴ καθαρὰ ἀπὸ τοῦ ρύπου... Γέρον ἦδη εἶ, γαγγρακὸς ὑπακούσεις, ὁπότε ἀμφοτέρους ψυχρὰ τὰ πάντα τῶν ἐνός, τῆς ἐλπίδος μόνης, πρὸς ἣν ὁ λόγος καλεῖ σε ἢ μᾶλλον ὁ Θεὸς διὰ τοῦ λόγου... Ἄκουσόν μου καὶ σῶσον σεαυτὸν, σεαυτὴν τε ἅμα καὶ ἡμῖν χαριζόμενος».

Ἐμπεφορημένος ὑγιῶν Χρ(ι)σθῶν καὶ Ἑλληνικῶν ἀρχῶν ἔγραφεν «τοῖς φιλομούσοις καὶ φιλανθρώποις Βλαχοπογδάνοις»¹ ὥραϊας ὑποθήκας καὶ εἰς τὴν μελετοῦν τὴν ζωοπέροχον καὶ ἀθάνατον Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, διότι αὐτὴ τελειοποιεῖ τὰ ἦθη, ἐν ᾧ τὸν κεντῖον «ἡ ἐγγῶριος, ἡ φυσικὴ, καὶ συνήθης τοῖς γεωργοῖς, δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ τελειοποιήσῃ τὸν ἄνθρωπον, ἀφιλόσοφος εὐρα καὶ ἀνεπιτηδεῖα μέχρι τοῦδε εἰς ἐπιστήμην», συνιστᾷ δὲ θερμῶς εἰς τοὺς ἀρχοντας τὴν ἐλευθερίαν τῶν Κακιθέλων «τῶν ταλαιπώρων καὶ δυστυχῶν ἀνδραπέδων». Ἐκατάστασις αὐτῶν ἦτο ἀπαισία διότι, δικὴν ἀλόγων ζώων, ἡ γοράζοντο καὶ ἐπωλοῦντο, ἡ δὲ ἐλευθερία εἰς αὐτοὺς ἐπαβάλλετο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος καὶ ἐν τοῖς μάλιστα ὑπὸ τῆς Χρ(ι)σθῆς θρησκείας, ἥτις εἶνε θρησκεία ἰσότητος καὶ ἐλευθερίας καὶ οὐχὶ τυραννίας καὶ δουλείας. «Ποίαν κρίσιν ποιήσεις, Φ. λάνθρωπε Ἰησοῦ, περὶ ἐμοῦ, ὅστις καὶ τὸ πλάσμα σου εἶτο τιμωτάτον καταφρόνησα καὶ τὸν ἐλάχιστόν σου ἀδελφὸν ἐτυράνησα καὶ, ὡς κτήνος, ἐπώλησα καὶ ἐκ τῶν αἰμάτων αὐτοῦ ἀπερρόφησα καὶ πᾶσαν βίασαν καὶ τιμωρίαν ἀπάνθρώπως ἀπέφερον». Ὅποῖαν γλυκαίαν αὐραν φιλανθρωπίας ἀπεπνέουν οἱ λόγοι εὐροι τοῦ Ἑλλήνος κληρικοῦ!

Ὁ Ἐπειρώτης κληρικὸς κατηγάλωσε πάσας τὰς δυνάμεις του εἰς τὴν μελέτην καὶ ἐκδοσιν μετὰ παραφράσεως τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν συγγραμμάτων. Ἦλθε δὲ εἰς σφοδρὰς ἐρίδας πρὸς τὰ τὸν σοφὸν Ἀδ. Κιρατῆν καὶ ἄλλους περὶ τοῦ γλωσσικοῦ λεγόμενου ζητήματος. Ἦ ἐρωτᾷ αὐτοῦ εὐσεβεῖται «ἐθνικὴ, ὡς ἔλεγεν ὁ Κεδρικόσ, πρόβλημα δημόσιον καὶ τῶν ἐρωτέρων τοῦ ἔθνους θεωρημάτων θεώρημα συστατικόν». Ἦ εὐσεβῆται εἰς ἀτυχῶς δὲν ἐγένετο sine ira et studio. Διὰ τοῦτο πρότεινε

1. Τομος Η' Ἀττικῶν Ρητόρων.

«συνθήκην ειρήνης» διότι ειρήνη μὲν ἀνθρώποις χροῖμα καλόν· κακόν δ' ὁμολογουμένως ὁ πόλεμος και κίνιστον μάλιστα ὁ ἐμφύλιος» τὸση μᾶλλον, ὅση τὰ Σχολεῖα «ὡς περ ἀνερμάτιστος ναῦς» σαλευόμενα ἐκινδύνευον τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Ὁραῖος δὲ εἶνε και ὁ παρὶ Ὁμο-
νίας τῶν πεπαιδευμένων Προτραπετικὸς Λόγος (ἐν Βουκουρεστίῳ 1819) δι' οὗ ἡ πνευματικὴ μήτηρ, ἡ Ἑλλάς, ἀπευθύνει πρὸς πάντας φλογερὰν εἰς ὁμόνοιαν και εἰρήνην πρόσκλησιν, μὲ ἐπιχειρήματα δὲ ἐκ τῆς ἀρχαίας Ἱστορίας καταδεικνύει τὰ δεινὰ τῶν ἐρίδων και τῶν ἐμφυλίων πολέμων¹. Ἀληθῶς και ἄλλοι, ὡς ὁ πολὺς Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ἐξ Οἰκονόμων, συναδούλευον νὰ παύσῃται ἡ ἐθιοφύβρος ἔρις, ὀρθῶς δὲ ὁ σεφὶς κληρικὸς Γρηγόριος Κωνσταντῆς προέτανε νὰ ἰδρυθῇ μίᾳ μικρᾷ πρὸς τὸ παρὸν Ἀκαδημία «ἕνα σύστημα ἀνδρῶν πεπαιδευμένων, εἰδημόνων και τῆς Ἑλληνικῆς και τῶν ἄλλων ξένων γλωσσῶν, ὅχι νὰ παραδίδουν μαθήματα και ἐπιστήμης, ἀλλὰ νὰ καλλιεργήσουν τὴν γλῶσσαν μὴς (τοῦτο εἶνε ἡ βῆσις και τὸ θεμέλιον)... νὰ δώσουν ἐν ἐνὶ λόγῳ κανόνας εἰς ὅλα τὰ εἶδη τῆς σπουδῆς»².

Κατὰ τὸν θάνατον του, συμβάντα τῷ 1845, ἐγράφησαν πολλὰ περὶ αὐτοῦ, τοῦ Ν. Βάμβα ἐκφωιήσαντος τὸν ἐπικλήθειον, ἡ δὲ Βουλὴ εὐγνωμονοῦσα ἐψήφισεν μεταξὺ τῶν μεγάλων εὐεργετῶν τοῦ Ἔθους³. Δημοσιεύομεν ὡδε δύο ποιήματα, δι' ὧν καταδείκνυνται ἡ βραθεὶα ἐκείμησις, ἧς ἐτύγχανεν. Ὁ λόγιος Χρήστος Παρμενίδης ἐν τῷ «Ἀσκάρει» (1847) λέγει τὰ ἑξῆς:

«Ἐπληρώθησαν οἱ πόθοι τοῦ Σηκρατικοῦ πρεσβύτου
τὰ δῶματα τοῦ Πλάστου ἀναστᾶτα ἡ ψυχὴ του
ἄσπιλος, εὐλογουμένη
και μὲ δάκρυα μυρίων καρδιῶν συνοδευομένη
ἔλαβε τῶν ἀναρίτων τὸ ἀκτινοδύλον στέμμα.
κι' ὁ χορὸς τῶν νόων μὲ χαρᾶς
τὸν εἶδε βλέμμα.

1. Πρὸβλ. Σοφιστῆς τομ. Α' σελ. 161.

2. Σοαβίου Στοιχεῖα Φιλοσοφ. σελ. 22.

3. Ἑλπίς ἀριθ. 1280. Αἰὼν ἀριθ. 670. Πρακτικὰ τῶν Συνεδριάσεων κατὰ τὴν δευτέρην Σύνοδον Α', 11.

κι' εἰς τὴν κοινωνίαν ταύτην ἦθος σπάνιον παρείχε
 και διηνεκῶς τοὺς χρόνους ἀνεκάλει τῶν Δισχύλων
 πρὸς τ' ἀρχαῖα ἀναφλέγων τὸν τῆς νεολαίας ζῆλον»
 «Ὁ δὲ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Φίλιππος Ἰωάννου † ταῦτα
 «Μουσῶν μυστικῶλοι γεγαῶς περιεμν' ἐμύθησεν
 Ἰτίεας Ἑλλήνων ὄργια Πιερίδων
 Νειόφυτες Δούκας, κλεινὸς γόνος Ἠπειροῖο,
 Οὐ σοφίην δέλοι μαρτυρεῖσαι τόσαι
 Ἄγνων δ' ἐξανύσαι δόλιχον βίον ἐκ χθονὸς ἤρθη
 ἐνθάδε γηραιὸν σῶμ' ἀποδυσάμενος»

† Ο ΓΟΡΤΥΝΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΩΣ ΠΟΛΥΚΑΡΠΟΣ
 (ΣΥΝΟΔΙΝΟΣ)